

вважаються їх наслідками – гіпертонії, коронарної хвороби серця, раку, зниження імунної ефективності.

Підбиваючи підсумки аналізу психологічних аспектів здоров'я, зведемо напрями, за якими розвиваються дослідження в таблицю.

Таблиця 1. Основні проблеми щодо психологічних досліджень здоров'я

Базова психологічна категорія	Проблема щодо здоров'я	Тип людини
Дія	Деструктивна і здоров'язберігаюча поведінка	Медично здорова і медично хвора людина
Образ	Уявлення про здорову людину, про власне здоров'я. Ставлення до власного здоров'я	Медично здорова і медично хвора людина
Мотив	Місце здоров'я в системі цінностей.	Медично здорова і медично хвора людина
Індивід	Зв'язок здоров'я і хвороби з самооцінкою, Я-концепцією, образом Я	Медично здорова і медично хвора людина
Переживання	Почуття і емоції хронічно та смертельно хворої людини	Медично хвора людина
Відношення	Стосунки хворої людини (інваліда) з оточенням	Медично хвора людина

Література

1. Taylor S.E. Health Psychology. – NY.: Random House, 1986. – 528 p.
2. Вовчик-Блакитна О.О. Психологічне здоров'я дитини як пріоритет освітньої стратегії // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. / за ред. Максименка С.Д. – К.: 2005, т.7, вип.5, ч.1. – С. 97-103
3. Диджьюїс Дж. Психология и здоровье // Партнеры в сфере охраны психического здоровья: Вклад профессионалов и непрофессионалов в охрану психического здоровья. – К.: «Сфера», 1999. – С. 145-172
4. Зозуля Т. В. Основы социальной и клинической психиатрии: Учеб. пособие для студ. Высш. учебн. заведений. – М.: Изд-кий центр «Академия», 2001. – 224 с.
5. Петровский В.А. Ярошевский М.Г. Основы теоретической психологии. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 528 с.
6. Покровская С. Е. Экология психического здоровья личности // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. / за ред. Максименка С.Д. – К.: 2005, т.7, вип.5, ч.2. – С. 131-135

7. Практикум по психологии здоровья / под ред. Никифорова Г.С. – СПб.: «Питер», 2005. – 351 с.
8. Психическое здоровье детей и подростков в контексте психологической службы / под ред. Дубровиной И.В. – Екатеринбург: «Деловая книга», 2000. – 176 с.
9. Психология здоровья: Учебник для вузов / под ред. Никифорова Г.С. – СПб.: «Питер», 2003. – 427 с.
10. Урбанович А.А. Психология управления. – Минск: «Харвест», 2004. – 406 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ І ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Видра О. Г. (Київ)

Питання морально-професійного становлення студентів в процесі їх особистісного і професійного розвитку є ключовими в теорії та практиці роботи вищого навчального закладу щодо становлення майбутнього вчителя як професіонала. Саме в процесі навчання у вузі відбувається первинне „засвоєння” професії, визначається життєва та світоглядна позиція молоді людини, вивчаються індивідуальні засоби діяльності, форми поведінки та спілкування, формується і розвивається професійна культура студентів, зокрема, їх професійна психологічна культура.

Професійна психологічна культура визначається специфікою в певній сфері діяльності особистості, у нашому випадку – діяльності педагога. Звичайно, вона притаманна вчителям всіх спеціальностей, але при цьому має свої особливості відповідно кваліфікації. Тому важливо їх віднайти і розкрити стосовно майбутнього вчителя трудового навчання.

Історичний аналіз наукового простору свідчить про те, що розвиток психологічної культури як наукової категорії почав свій відлік лише в середині 70-х років ХХ ст.. Серед відомих в галузі дослідження психологічної культури праці видатних науковців В.І. Войтко, В.О. Сухомлинського, О.О. Бодальова, Н.В. Чепелевої, О.Я. Березіної та ін.. Дослідження на основі цих праць Відділу психології трудової і професійної підготовки Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України В.В. Рибалки, П.С. Перепелиці, В.І. Панченка, З.У. Становських, Д.Ф. Крюкової, М.В. Бастуна, О.М. Ігнатювич дозволили запропонувати рефлексивно-ціннісно-креативний підхід до вивчення психологічної культури [5, с. 164]. На основі цього підходу природою психологічної культури вважаються вищі психологічні цінності, специфікована система яких на рівні усвідомлення, рефлексії і творчості

може визначати і основу професійної психологічної культури майбутнього вчителя праці.

Відповідно поставленій проблемі і на основі вказаного підходу, ми здійснили констатуюче дослідження, результати якого дозволили виявити структуру і фактори, від яких залежить розвиток професійної культури майбутніх вчителів трудового навчання [1; 2]. Це дало можливість припустити, що професійно-особистісний розвиток і розвиток професійної психологічної культури майбутніх вчителів трудового навчання пов'язані між собою і взаємозалежні крізь відповідну систему цінностей, яка проявляється в культурно-психологічних прагненнях та їх реалізації в навчально-професійній діяльності, а також те, що розвиток професійної психологічної культури студентів базується на усвідомленні ними відповідних психологічних цінностей, їх рефлексії і творчості. Тому метою подальшого дослідження ми встановили розробити концептуальну модель розвитку психологічної культури майбутнього вчителя трудового навчання та дослідити її ефективність.

В констатуючому дослідженні на основі розробленої нами методики [1] ми з'ясували рівні розвитку одинадцяти культурно-психологічних прагнень та їх ступенів реалізації студентами педагогічно-індустріальних факультетів в процесі особистісно-професійної підготовки. Результати методики свідчать про максимум базові рівні сили культурно-психологічних прагнень і ступенів їх реалізації, що вказує на доволі стійку загальну елементарну (75% студентів) і базову (17,1% студентів) психологічну культуру майбутніх вчителів праці [1]. Динаміка її розвитку у студентів з другого по четвертий-п'ятий курси навчання вказує на розвиток лише сили культурно-психологічних прагнень, що обумовлює дисгармонійне культурно-психологічне функціонування і, враховуючи середні значення по всім культурно-психологічним прагненням, лише базову, а іноді елементарну, психологічну культуру студентів.

Аналіз кореляцій результатів паралельного дослідження індивідуально-типологічних особливостей і професійних здібностей та якостей студентів [1] з рівнем розвитку їх професійної психологічної культури вказав на зв'язок реалізації відповідних культурно-психологічних прагнень і відповідних якостей відносно вертикальної структури особистості за В.В. Рибалкою [6].

На основі таких даних зміст формуючого експерименту заключався в переорієнтації культурно-психологічних цінностей студентів на перші позиції в системі ціннісних орієнтацій в процесі їх особистісно-професійної підготовки; проектуванні у студентів власної системи професійних культурно-психологічних якостей і здібностей, їх розвитку на рівні усвідомлення і рефлексії культурно-психологічного функціонування; творчості професійних цінностей і подальшому їх розвитку в культурно-

психологічних прагненнях і їх реалізації в процесі професійної діяльності студентів. Таким чином, модель розвитку професійної психологічної культури структурно включає в себе:

1. **Вивчення** професійної психологічної культури – усвідомлення і передислокація професійно-психологічних цінностей на перші позиції, їх рефлексія студентами в процесі особистісно-професійної підготовки.

2. **Проектування** студентами системи професійних культурно-психологічних якостей і системи їх розвитку.

3. **Розвиток** професійно-психологічних цінностей як культурно-психологічних якостей і здібностей студентів в процесі їх професійної підготовки, самоактуалізація психологічних цінностей, закріплення набутої психологічної культури.

4. Створення нових професійно-психологічних цінностей – їх **творчість**, перехід на якісно новий процесуальний рівень **вивчення**, подальшого самопроектування і саморозвитку професійної психологічної культури.

Реалізація складових моделі відбувалася крізь систему методів формуючого впливу, які поділялися на:

1. Методи емоційно-інформаційного впливу, метою застосування яких було створення певних психологічних умов емоційного рівня для можливого подальшого інформаційного впливу на систему професійних цінностей студентів (психологічні вправи емоційного спрямування, психологічна гра + лекції, бесіда).

2. Проектні методики, які забезпечували проектування в свідомості студентів системи особистісно-професійних культурно-психологічних якостей і здібностей на основі відповідних цінностей (написання творів-роздумів, рефлексивні вправи).

3. Методи розвитку рефлексії культурно-психологічних цінностей; розвитку професійно-психологічної і педагогічної спрямованості; актуалізації і розвитку інтелектуального потенціалу студентів; розвитку особистісної орієнтації (психологічні вправи, тренінги).

4. Методи активізації і реалізації творчості культурно-психологічних цінностей студентів (творчий тренінг).

Після впровадження вказаної системи методів в процес особистісно-професійної підготовки студентів педагогічно-індустріальних факультетів ми здійснили поперечний зріз, результати якого (Рис. 1; Таб. 1) засвідчили наступне:

- насамперед, в порівнянні з контрольною, в експериментальній групі на основі емоційно-інформаційного впливу відбувся розвиток культурно-психологічних прагнень з базового до досконалого рівня, що засвідчило передислокацію психологічних цінностей на перші позиції в системі професійних ціннісних орієнтацій майбутніх вчителів праці;

Таб.1

Показники розвитку культурно-психологічних прагнень та їх реалізації в навчально-професійній діяльності студентів педагогічно-індустріальних факультетів до і після експерименту

Види культурно-психологічних прагнень	I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII		IX		X		XI		ПК	
	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б
До експерименту																								
Студенти педагогічно-індустріальних факультетів	2,1	1,9	2,1	1,9	2,9	2,1	2,1	2	1,9	1,6	2,9	2	2,7	1,6	2,1	2	2,1	2,1	1,5	1,9	1,2	1,8	2,3	1,9
Після експерименту																								
Контрольна група	2,1	1,9	2,4	2,1	2,9	2,4	2,3	2	2,5	2,1	2,9	2	2,8	2,4	2,7	2,5	2,2	1,7	2,2	1,9	3	2,8	2,5	2,1
Експериментальна група	4,3	3,9	4,2	3,6	4,4	4	4,3	4,1	4,2	3,9	4,5	4,0	4,6	4,2	4,3	3,6	4,5	3,9	4,1	4,1	4,2	4	4,3	3,9

- відбулися зміни в розвитку ступенів реалізації культурно-психологічних прагнень: якщо в контрольній групі зміни складають максимум 3–4% і не мають істотного впливу, то в експериментальній групі зміни сягають приблизно 80% і вказують на досконалий (лише іноді базовий – 7% студентів) рівень розвитку;

- різниця між показниками сили прагнень та їх реалізації в експериментальній групі студентів не перевищує 0,85 (найбільша різниця відповідних рівневих балів між шкалами А і Б), що вказує на досконалу професійну психологічну культуру студентів та їх гармонійне культурно-психологічне функціонування навчально-професійній діяльності;

- кореляційний аналіз результатів дослідження індивідуально-типологічних особливостей студентів вказує взаємозв'язок розвитку реалізації культурно-психологічних прагнень та розвитку системи відповідних професійних здібностей і якостей майбутніх вчителів праці (з коефіцієнтом кореляції не нижче 0,45), що підтверджує наше перше припущення;

- факторний аналіз результатів формуючого експерименту дозволяє виділити 6 факторів, які впливають на розвиток професійної психологічної культури майбутніх вчителів праці: фактор усвідомлення культурно-психологічних цінностей; фактор рефлексії цінностей; фактор професійно-

психологічної спрямованості; фактор інтелектуальної активності; фактор гуманістичної спрямованості; фактор творчості цінностей, що підтвердило наше друге припущення і дало можливість більш точно узгодити структуру професійної психологічної культури майбутніх вчителів трудового навчання.

Рис. 1

Порівняльна діаграма розвитку професійної психологічної культури контрольної та експериментальної груп майбутніх вчителів трудового навчання

Таким чином, ми досягли поставленої мети щодо розвитку професійної психологічної культури майбутніх вчителів трудового навчання і на основі отриманих результатів з'ясували те, що дійсно професійно-особистісний розвиток і розвиток професійної психологічної культури студентів пов'язані між собою і взаємозалежні крізь відповідну систему цінностей, яка також відіграє роль зв'язкового елемента психологічної сторони особистісного і професійного розвитку. При цьому розвиток професійної психологічної культури студентів як такий залежить не тільки від засвоєння психологічних знань на інформаційному рівні, але й вимагає їх усвідомлення як цінностей, їх рефлексії і творчості крізь професійно-психологічну, особистісно-орієнтовану спрямованість та інтелектуальну активність майбутніх вчителів праці.

Література

1. Видра О.Г. Психологічна культура майбутніх вчителів трудового навчання: дослідження та розвиток // Розвиток психологічної культури учнівської молоді в системі неперервної професійної освіти: Навчально-методичний посібник / За ред. В.В. Рибалки. – К.: ІПППО АПН України, 2005. С. 206 – 223.

2. Видра О.Г. Структура професійної психологічної культури особистості майбутнього вчителя трудового навчання // Вісник ЧДПУ імені Т.Г. Шевченка. Випуск 29. Серія: Педагогічні науки: Збірник наукових праць – Чернігів: ЧДПУ, 2005. - №29. - С. 85-88.
3. Войтко В.І. Про психологічну культуру вчителя. К., „Знання”, 1974. – 47с.
4. Психологія праці та професійної підготовки особистості: Навчальний посібник / За ред. П.С.Перепелиці, В.В.Рибалки. – Хмельницький: ТУП, 2001. – 330 с.
5. Рибалка В.В. Методологічні питання наукової психології: Навчально-методичний посібник. – К.: Ніка-Центр. 2003. – 204с.
6. Рибалка В.В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників: Монографія. – К.: Деміург, 1998. – 160 с.
7. Чепелєва Н.В. Психологічна культура майбутнього вчителя. – К.: Т-во „Знання” УРСР, 1989. – 32 с. - (Сер. 7 „Педагогічна”; №8)

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОГО ОРГАНІЗАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА

Власов П.К. (Харків)

Постановка проблеми. Створення концепції зовнішнього організаційного середовища найбільшою мірою цікавило дослідників в галузі управління, а також менеджерів-практиків, що у власній повсякденній діяльності були змушені орієнтуватися в змінах середовища і приймати рішення. Тому не дивно, що публікації з проблем менеджменту часто включають досить об'ємні і різноманітні способи представлення зовнішнього середовища організацій.

У тому чи іншому ступені системно, але скоріше еkleктично, ніж узагальнено, менеджмент-концепції середовища відбивають специфічні особливості професійного чи виробничого середовища (наприклад, фінансове середовище, технологічне середовище машинобудування). Психологічні складові, якщо і представлені, то формально, а за основу класифікації частіше, хоча і неявно, приймається технологічний цикл виробництва продукту чи прибутку. Тобто за теоретичну основу для концептуалізації середовища й організації приймається структурно-функціональний підхід у його функціональній частині. Тому ми бажасмо розглянути менеджмент-підхід до аналізу зовнішнього середовища організацій у цілому.

У наукових публікаціях увага акцентується на тому, що зовнішнє організаційне середовище дійсно впливає на зовнішні і внутрішні процеси і стани організацій, але не зрозуміло, яким чином цей вплив відбувається. У багатьох дослідженнях принципи врахування зовнішнього середовища найчастіше лише декларуються. Взаємозв'язок із внутрішнім середовищем

організації має формальний характер, наприклад, структура управління подібна до структури зовнішнього середовища, що не так очевидно за недетермінованих умов.

На наш погляд, такий стан справ, не дозволяє системно представити внутрішньо-організаційні перемінні – як результат взаємодії організації і навколишнього середовища. Тому що найчастіше ми розглядаємо тільки частину внутрішнього середовища і частину життєвого циклу організації, без врахування зовнішньої. Таким чином, результати досліджень складно піддаються узагальненню і є вузько специфічними, оскільки параметри середовища і стадії життєвого циклу для різних організацій можуть докорінно відрізнятися. Усе це означає, що аналітичні розмірності зовнішнього середовища потребують аналізу тією ж мірою, що і внутрішньо організаційні складові.

Таким чином, зростання організаційно-психологічних досліджень у даний момент призвело до необхідності системного представлення організації не тільки в контексті внутрішніх, наприклад, індивідуальних особливостей, соціальних процесів і процесів діяльності, а й у контексті зовнішніх умов.

Результати теоретичного аналізу. Приміром, **J.H. Donnelly, J. L. Gibson, J.M. Ivancevich (1992)** [9], розглядаючи взаємодію організації із навколишнім середовищем, загалом, підрозділяють основні ресурси організацій на “людські” і “нелюдські” ресурси.

“Людські” ресурси організація отримує за допомогою персоналу, що в ній працює. Вони вносять власний час і енергію в обмін на заробітну платню та іншу матеріальну і нематеріальну винагороду. Люди, можливо, найбільш “дорогоцінний” внутрішній ресурс, тому що вони – життява основа організації. Вони забезпечують знання, навички, створюють, зберігають і просувають організації. Щоб бути успішною, організація повинна залучити та утримати людей, що потрібні для досягнення її цілей і розквіту.

“Нелюдські” ресурси складаються із сировини та інформації. Вони перетворюються чи використовуються в комбінації з людськими ресурсами для одержання ресурсів іншої природи. Сталеливарний завод наймає людей і домєнні печі, плюс інші інструменти і машини, щоб перетворити залізну руду в сталь і сталеві вироби. Корпорація “Дженерал Моторс” бере сталь, каучук, пластмасу, тканини, і — у комбінації з людьми, інструментами і устаткуванням — робить автомобілі. Університет теж використовує ресурси, щоб навчати студентів, проводити дослідження і доводити інформацію про результати до суспільства через освітній процес. Тут внесок – студенти, факультет і гроші. В іншому випадку внесок лікарні – штат, постачальники і пацієнти. Пацієнти “обробляються” за допомогою застосування медичних знань і лікування. Випуск